

.....
**Graag wensen wij
al onze leden een
voorspoedig 1993.**
.....

Woord vooraf

De belangstelling voor het funeraire erfgoed neemt toe. Steeds meer mensen geraken geboeid door de rijkdom van ons patrimonium. Hoe kunnen wij het bewaren ? (blz. 5)

Het Gentse Campo Santo is één van onze rijkste begraafplaatsen. Kunsthistorica Sabine De Grootte maakte er haar verhandeling over. Het werd een wetenschappelijke en rijk gedocumenteerde studie die een schat aan informatie levert, niet alleen over het kerkhof zelf maar ook over het maatschappelijke leven

in het 19de-eeuwse Gent. Zij laat ons kennis maken met haar studie en zal ons begeleiden langsheen de merkwaardigste monumenten op zaterdag 13 maart (zie agenda, blz. 8).

Inhoud

Het Campo Santo in Sint-Amandsberg	2
In de bres voor het funeraire erfgoed	5
Wij herdenken	6
Uitgelezen	7
AGENDA	8
Hernieuwing lidmaatschap	8

Sint-Amandsberg, Campo Santo, sectie B110. Graf koopliedenfamilie Fièvre-Dutry. Vermoedelijk opgericht rond 1875, gesigneerd Ed. Paternotte / Pêcherie 32 Gand / dessin déposé / 1875.

Het Campo Santo in Sint-Amandsberg

Het Campo Santo in Sint-Amandsberg wordt vaak als de merkwaardigste begraafplaats van Vlaanderen bestempeld. Toch wordt deze historische site heden ernstig bedreigd. Door de wetgeving van 20 juli 1971 werden de eeuwigdurende concessies afgeschaft. Dit heeft niet alleen drastische gevolgen voor het Campo Santo, maar voor de begraafplaatsen in het algemeen. De 19de- en 20ste-eeuwse grafmonumenten, in samenhang met de site, zullen in enkele decennia voorgoed verdwijnen, als er niet wordt ingegrepen.

Aanleg van een elitaire begraafplaats op de Sint-Amandsberg

Het kerkhof van Sint-Amandsberg werd gesticht op 8 december 1847 door de bemiddeling van de toenmalige proost Jozef van Damme. De stichting was een direct gevolg van

de parochiale zelfstandigheid die de proost, enkele jaren na zijn aanstelling, wist te bewerkstelligen. Op 18 december 1847 vond er de eerste teraardebestelling plaats van Marie de Hemptinne, dochter van een Gents katoenfabrikant. Enkele maanden later werd het kerkhof op slag beroemd in Vlaanderen met de bijzetting van Jan Frans Willems, de vader van de Vlaamse Beweging, op 26 juni 1848. Van meet af aan beoogde pastoor Van Damme een elitair kerkhof waar de Gentse bourgeoisie een laatste rustplaats kon vinden. Het Campo Santo werd het gedroomde kerkhof bij uitstek, dit in tegenstelling tot de andere Gentse begraafplaatsen die in de volksmond de spotnamen hadden van "jodenkerkhof" en "geuzenkerkhof".

Al vrij vlug werd het kerkhof vergroot. Een eerste grote uitbreiding

gebeurde na het zelfstandig worden van Sint-Amandsberg als gemeente. Deze fase startte vanaf 1876 en duurde tot voor wereldoorlog I. Na de wereldoorlog in 1918 kocht de gemeente het aanpalende "Domein De Smet" langs de Gentsstraat. Het betrof een kasteel met bijhorende stallen en grond van een teloorgegane paardenkwekerij. De gronden achter het kasteel werden vrijwel onmiddellijk benut. Het kasteel werd pas afgebroken omstreeks 1930. In 1927 werd de kapel op de heuvel gerestaureerd en enige jaren later begon men aan de vergroting van de kerk, naar plannen van Jan en Antoine Rooms. Dit vergde echter een ingreep op het oude gedeelte van het kerkhof. Talrijke graven werden verplaatst, maar even talrijk zijn de verdwenen graven. In 1939 werden de laatste gronden voor uitbreiding aangekocht. Een laatste project gebeurde in de jaren 1960 met de aanleg van de Strienberg als herdenkingsmonument voor de oorlogsslachtoffers.

Mijn studie over het Campo Santo is gebaseerd op de "*Catalogoog der eeuwigdurende grondafstanden*", gepubliceerd door de gemeente Sint-Amandsberg in november 1878. Door deze publikatie was het mogelijk een reconstructie te maken van het oudste gedeelte van het kerkhof, en meer specifiek van de graven, gesitueerd op het heuvelgedeelte. Op dat ogenblik waren 507 kelders aangelegd, waarvan er reeds 476 graven een concessie hadden bekomen.

De aanleg van een begraafplaats op een heuvel is inderdaad vrij uniek in Vlaanderen en verleent aan de site een schilderachtig karakter. Nochtans is het Campo Santo te Sint-Amandsberg op gebied van aanleg geen specifiek campo santo. De term komt oorspronkelijk uit de

Sint-Amandsberg, Campo Santo, sectie B92. Grafkapel advocatenfamilie Schollaert, vermoedelijk opgericht rond 1856-57, ontworpen door architect Lodewijk De Curte, met steenhouwer Paternotte als uitvoerder en L. Elewaut als aannemer.

Italiaanse taal en betekent "heilig veld". Gewoonlijk ligt een campo santo in het vrije veld en wordt het omgeven door een kloostergang met arcaden en cypressen. De term "Campo Santo" slaat dus niet op de bouwkundige aanleg van de begraafplaats, maar wel op de overleden personen die er begraven liggen. Het was immers niemand minder dan Hendrik Conscience die bij de onthulling van het graf van Willems de volgende woorden uitsprak: "... En wij, wij zullen onze zonen in bedevaart naar hier geleiden, naar het Campo Santo waar de Vlaamse helden rusten, ...".

De ontwerper van de oorspronkelijke aanleg is onbekend. De aanleg is echter vrij rationeel en doordacht, gesteund op rijen met verspreide blikvangers. De rijen van de verscheidene secties vloeiden in elkaar, maar dit is heden door de felle afbraak van de laatste jaren verloren gegaan.

Het is een onrustwekkend gegeven dat reeds 175 van de oudste graven thans verdwenen zijn. Dit betekent niet alleen een verminking van de historisch gegroeide site, maar ook voor de kunsthistorische waarde van het geheel van grafmonumenten. Voor het ogenblik is slechts een kleine 20% van de oudste graven gevrijwaard van afbraak door de hernieuwing van hun concessie of door hun bescherming vanuit het Beschermtcomité.

Gentse bourgeoisie, Vlaamse kunstenaars, ...

De beschermde graven (zonder wettelijk statuut) zijn meestal diegene met een beroemde persoonlijkheid in de onderliggende kelder. Dit geeft enigszins een vertekend beeld vanuit sociologisch standpunt. Op het Campo Santo liggen niet enkel Vlaamse helden, Napoleonisten, kunstenaars, enzovoort begraven. Integendeel, de meerderheid van de overledenen waren gefortuneerde Gentenaren, veeleer dan een culturele elite. Het gedeelte voorbehouden voor de

kunstenaars is trouwens een 20ste-eeuws concept om de roem van het Campo Santo in eer te houden. De stelling van de "Vlaamse Heldenheuvel" en "Kunstenaarsheuvel" gaat niet op voor de oorspronkelijke doelstelling van deze begraafplaats. Het blijkt duidelijk dat de personen achter de schermen van het Campo Santo een uitgekiend management hebben gevoerd. Telkens werd voor een bepaalde sector een bekend personage aangetrokken. Eénmaal de aandacht er was, volgde de rest vanzelf.

Het overgrote deel van de overleden personen is afkomstig van Gent. De bevolking van Sint-Amandsberg lijkt haast niet te bestaan. Opmerkelijk is de vertegenwoordiging van de Gentse, commerciële kern zoals de Veldstraat, de Kouter, de Violettenstraat, enzovoort. De verschillende beroepssectoren liggen, met al hun variëteiten, mooi naast elkaar. Deze personen waren in hoofdzaak Franstalig en lieten dit duidelijk merken in de opschriften van hun graven. Na een rekensom blijkt dat slechts één op tien grafschriften Nederlandstalig was. Deze financiële elite dacht er tevens niet aan haar rijkdom te verbergen, maar stelde het in veel pracht en praal tentoon, bijgestaan door steenhouwers, beeldhouwers en architecten.

Steen- en beeldhouwers, ontwerpers en uitvoerders.

De steenhouwers lieten op het Campo Santo het grootste oeuvre na met 106 gesigioneerde graven. De belangrijkste steenhouwers zijn ongetwijfeld de familie Dubois en de familie Paternotte. De familie Dubois was gevestigd in de Muinkkaai en werd vertegenwoordigd door L.J. Dubois, weduwe Dubois en Henri Dubois. Op het Campo Santo vinden we ze terug op 47 gesigioneerde graven. Hun werkstukken zijn echter in een grote kring rond Gent nog steeds aanwezig op tal van begraafplaatsen. De familie Paternotte wordt vooral vertegenwoordigd door Edmond Paternotte. Hij is de nazaat van een

belangrijke steenhouwersfamilie uit Henegouwen, die sinds de late middeleeuwen van generatie tot generatie in de steenhandel actief waren. Edmond Paternotte gaf tevens blijk van enig ontwerptalent, maar was ook actief in andere sectoren van de steenhandel. De overblijvende Gentse steenhouwers lieten een minder omvangrijk oeuvre na op het Campo Santo. Opmerkelijk is tevens de aanwezigheid van een steenhouwer uit Dendermonde en een uit Ieper.

De 19de-eeuwse beeldhouwers hadden geen moeite om het funeraire aspect in hun werkzaamheden op te nemen. Integendeel, het ontwerp en de uitvoering van een grafmonument betekende vaak een stap voorwaarts in hun bekendheid. De 19de-eeuwse Gentse beeldhouwkunst bleef tot nu toe vrijwel onbekend. Toch leefde er in Gent een grote activiteit op dit vlak. Zowat alle 19de-eeuwse Gentse beeldhouwers zijn op het Campo Santo vertegenwoordigd met één of meerdere werken. Zij zijn de vertegenwoordigers van de toen gangbare academische en neogotische strekkingen. Sommige beeldhouwers zijn, samen met de ontwikkeling van hun carrière, heden nog gekend. Het oeuvre van andere beeldhouwers zoals Rafaël De Smuel, Antoon Van Eenaeme en Isidoor Dubrucq zijn totaal in de vergeethoek gedrongen. Hun sculptuur, nagelaten op het Campo Santo, is een stille getuige van hun aanwezigheid in de Gentse kunstwereld.

Bij de ontwerpers van het architecturale gedeelte worden we geconfronteerd met de problematiek in de scheiding tussen architect en uitvoerder. Deze beide functies werden vaak door één persoon uitgeoefend. Bij het tot stand komen van een groter architecturaal geheel zoals kapellen, verschijnt de samenwerking tussen verschillende personen onderling. Een kapel werd zodanig een totaalkunstwerk, gedirigeerd door de aangeduide architect. Deze persoon werkte dan

ook volledig in de lijn van zijn strekking. Dit resulteerde uiteindelijk in het samengaan en samenstaan van architectonische vormen, die een weerspiegeling zijn van de 19de-eeuwse bouwkunst.

Een waaier van monumenten, types en stijlen

Het materiaalgebruik blijft in de 19de eeuw onveranderd met de veelvuldige toepassing van arduin. Marmer en zandsteen werden heel wat minder aangewend. De aanwezigheid van ijzeren kruisen is, in tegenstelling met andere begraafplaatsen, zeer beperkt met slechts vijf exemplaren.

De monumenten op het Campo Santo kunnen onderverdeeld worden in een brede waaier van verscheidene types. Het grootste succes kende de opgehoogde zerk, die bijna bij de helft van de overgebleven graven voorkomt. Gecombineerd met een stele of een kruis, wordt dit type tot heden verder aangewend. Maar ook de steles en de kruisen bleken een groot succes te kennen. Obelisken, pijlers, sarcofagen en zuilen werden vooral in de beginperiode aangewend. Nadien was hun aanwezigheid sporadisch.

Grotere ensembles, zoals portieken en kapellen werden enkel gebouwd door zeer gefortuneerde personen. Het is opvallend dat weinig kapellen een echt funerair karakter dragen. Losgemaakt uit hun context, kunnen ze zowat overal geplaatst worden. Een opvallende uitzondering vormt de grafkapel van architect Lodewijk Minard, door hemzelf ontworpen. Het silhouet van de kapel is geïnspireerd op het vooraanzicht van een sarcofaag. Het gebouw doet thans nog zeer modern aan.

De beeldhouwkunst vertoont beter het funeraire doeleinde. De beeldhouwers lieten zich inspireren door religieuze thema's, gekoppeld aan de godsdienstige oorsprong van de begraafplaats. Biddende figuren, engelen en heiligen komen vaak terug. De afbeelding van een overledene als levende herinnering wordt voorgesteld door portretsilhouetten en borstbeelden. Het verdriet, de smart en de pijn van het afscheid komt tot uitdrukking in volplastische beelden en bas-reliëfs. Het funeraire karakter werd aangevuld met een geheel gamma van symbolen, ontleend aan het repertorium van de klassieke kunst en de christelijke traditie. Opvallend is de aanwezigheid van kruisen, in alle mogelijke vormen, aangewend op bijna alle graven van het Campo Santo.

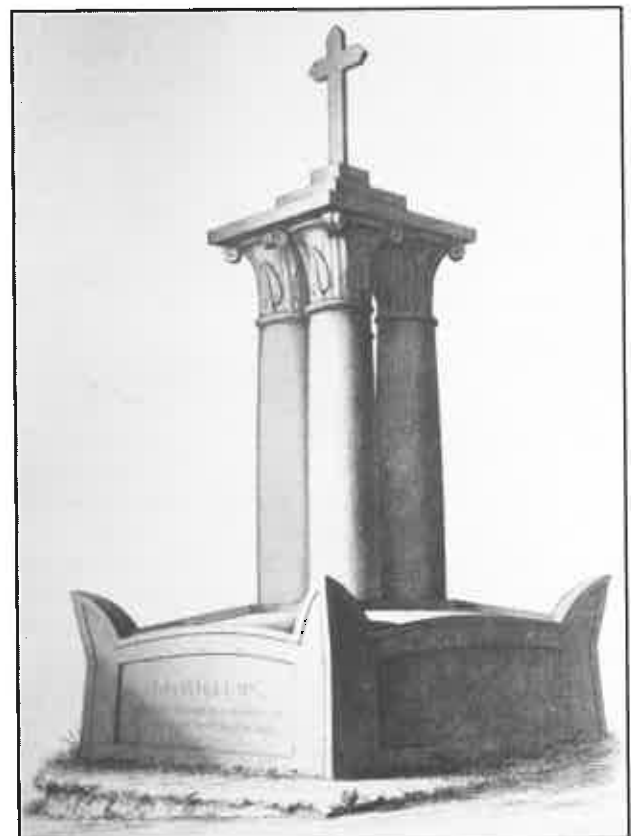
Stilistisch bekeken liggen de grafmonumenten compleet in de lijn van de neoklassieke en neomiddeleeuwse stijlen van de 19de eeuw. Het streng neoclassicisme evolueerde naar de neorenaissance in alle mogelijke mengvormen. Het uitbundige, rijke karakter van het

second-empire werd, om begrijpelijke redenen, minder vaak toegepast. De neomiddeleeuwse stijlen zijn vertegenwoordigd in de vroege en de rijpe neogotiek, de rundbogenstil en het neoromaans.

De stilistische evolutie gebeurde enigszins trager dan in de architectuur van de burgerij. Het zijn uiteindelijk vooral de architecten die de gangbare stijlen het vroegst in een monument tot toepassing brachten. Het werk van de steenhouders was echter weinig origineel en was in een vereenvoudigde vorm, en in een trager tempo, afgeleid van hetgeen zich afspeelde in de grootstedelijke architectuur.

Het Campo Santo te Sint-Amandsberg is, als een complete weerspiegeling van het 19de-eeuwse Gent in al zijn facetten, een uniek patrimonium. De zorg voor het behoud is thans een prangend probleem. Hopelijk kan deze studie ertoe bijdragen dit bijzondere openluchtmuseum een lang leven te bezorgen.

Sabine De Grootte.

*Sint-Amandsberg, Campo Santo, sectie A45.
Grafmonument Jan Frans Willems, + 24 juni 1846. Hij was oorspronkelijk begraven op het kerkhof in de Wasstraat aan de Dampoort. Hij werd er twee jaar later 's morgens om zes uur ontgraven en bijgezet op het Campo Santo. Het graf werd onthuld op 26 juni 1848. Ontworpen door Theo Canneel, maar gewijzigd om bouwtechnische redenen en uitgevoerd door de Antwerpse bouwkundige L. Serrure.*

In de bres voor het funeraire erfgoed

Een van de belangrijkste doelstellingen van de v.z.w. Epitaaf is de vrijwaring en "**bescherming**" van het funeraire erfgoed.

Het **overnemen van concessies** is één van de mogelijke wegen om een daadwerkelijke bijdrage te leveren in die richting. Het oprichten van een werkgroep binnen Epitaaf die zich in het bijzonder op deze problematiek zal toeleveren is zeker zinvol en kwam daarom ook ter sprake op één van de vorige samenkomsten van onze raad van bestuur. De sinds 1971 in voege getreden wet op de begraafplaatsen en lijkbezorging heeft wat dat betreft ingrijpende veranderingen teweeggebracht. Het lijkt ons niet overbodig om er hier even dieper op in te gaan.

De concessie: juridische context

Op 20 juli 1971 is er een nieuwe wet op de begraafplaatsen en lijkbezorging van kracht geworden, die o.a. :

- 1) de eeuwigdurende concessie in ons land afschaft, en,
- 2) het verlenen van een concessie voor meer dan vijftig jaar verbiedt.

Na allerlei commentaren en ministeriële omzendbrieven komt dit neer op het feit dat een eeuwigdurende concessie die vijftig jaar is geworden en waarin de laatste bijzetting meer dan vijftig jaar geleden is gebeurd, door het gemeentebestuur kan worden teruggenomen en het grafmonument kan worden verwijderd.

Alvorens het gemeentebestuur kan overgaan tot de volledige opheffing is het verplicht :

- a) het eerste jaar na de verjaring te zoeken naar enige belanghebbende;
- b) wanneer er na het verstrijken van dit opsporingsjaar geen belanghebbende is gevonden een akte op te maken, waarin de eventuele belanghebbende wordt herinnerd aan zijn

recht tot hernieuwing;
c) deze akte gedurende een jaar bij het graf te plaatsen.

Van dit recht tot hernieuwing voor een periode van 50 jaar kan **iedere belanghebbende** gebruik maken. Een eenvoudig schrijven, waarin men om een hernieuwing verzoekt en verklaart het graf te onderhouden verplicht het gemeentebestuur de concessie te verlengen en het grafmonument te laten staan. (Een aangetekend schrijven is niet verplicht maar kan soms beter zijn).

Wanneer NIEMAND aanspraak maakt op de eeuwigdurende concessie komt de concessie (grond) en het grafmonument ter beschikking van het gemeentebestuur.

De hernieuwing van een eeuwigdurende concessie op een begraafplaats die nog in gebruik is, is kosteloos. Wanneer men een eeuwigdurende concessie laat hernieuwen krijgt men alle rechten van de oorspronkelijke concessiehouder(s), met uitzondering van het recht om er in begraven te worden als dit niet vooraf is voorzien.

Wanneer de begraafplaats later wordt gesloten heeft men recht op een kosteloze nieuwe concessie (grond) op de nieuwe begraafplaats. De onkosten verbonden aan het verplaatsen van het **grafmonument** zijn ten laste van de concessiehouder. De concessiehouder van het hernieuwde graf is niet verplicht de nieuwe kosteloze concessie te aanvaarden. In dit geval van niet-aanvaarding zal de oude concessie (grond) terug ter beschikking komen van het gemeentebestuur. Het grafmonument blijft, indien gewenst, in het bezit van de concessiehouder.

Een eeuwigdurende concessie kan telkens na vijftig jaar, zonder kosten, op aanvraag van enig belanghebbende worden hernieuwd.

De adoptie van een grafmonument

Het overnemen van concessies betekent een belangrijke stap in de vrijwaring van ons funerair erfgoed. Hierbij dienen natuurlijk verschillende factoren in overweging genomen te worden. De waarde en de betekenis van een grafmonument wordt immers door verschillende elementen bepaald : de architecturale en/of artistieke kwaliteiten ervan, de betekenis van de begravenen, de situering van het graf binnen de ruimere aanleg van de begraafplaats enz. Ook de toestand van het grafmonument en de eventuele noodzakelijke onderhouds- en/of restauratiekosten moeten reeds vooraf in overweging genomen kunnen worden.

Onze werkgroep bevat daarom vakbekwame mensen die vooraf een degelijke analyse kunnen maken van het monument dat kandidaat is voor "**adoptie**".

In deze zin doen wij een oproep tot al onze leden en sympatisanten die op vele verschillende manieren een bijdrage kunnen leveren in een reddingsoperatie van het funeraire patrimonium door o.a. :

- te signaleren dat bepaalde merkwaardig graven door het verlopen van een concessie worden bedreigd;
- financiële steun te geven aan Epitaaf met deze specifieke doelstelling voor ogen;
- zelf (als individu, als vereniging of als lokale overheid) de adoptie van een monument te overwegen.

Dergelijke signaleringen of initiatieven kunnen rekenen op de steun van Epitaaf; de werkgroep kan hier voorafgaandelijk (gratis) advies geven.

Wij kijken uit naar uw reacties.

Linda Van Santvoort
& Bert Bracke.

Wij herdenken

Op 3 januari

JEAN-PIERRE FRANÇOIS LAMORINIÈRE

schilder

° Antwerpen, 20 april 1828

† Antwerpen, 3 januari 1911

Zijn geboortestad huldigde hem door een straat naar hem te noemen, wat wel wijst op een zijnertijds uitgesproken burgerlijk sukses. Vader Lamorinière had echter van een militaire loopbaan voor hem gedroomd, maar François had zich reeds op zijn veertiende (volgens sommigen op z'n elfde!) aan de Antwerpse academie laten inschrijven. Hij geraakte natuurlijk al gauw in geldnood, maar vader was wel zo verstandig hem een centje toe te steken en hem zijn artistieke zin te geven. Anno 1843 zat het jongmens bij Jacob Jacobs in de klas, maar op z'n zeventiende koos hij voor de vrijheid en trok de natuur in om er te gaan "landschappen".

Hij was negentien toen hij zijn eerste werkstuk, "De Avond", druipend van de romantiek, tentoonstelde. Het moet hemzélf mishaagd hebben want sindsdien "versoberde zijn palet", vermeed hij alle patos als de pest en legde zich toe op een meer natuurgetrouwe weergave van de onderwerpen. Zijn doek "De maand April" (1855) bracht hem een bemoedigend schouderklopje op van niemand minder dan Henri Leys die hem ten overvloede aan de Brusselse kunsthandelaar Couteaux voorstelde. Deze bestelde maar liefst tien doeken, vrij naar keuze van de artiest, een gebaar dat gepaard ging met het neertellen van 10.000 Fr. (!) in de handen van de auteur. Het ene succes volgde na het andere, compleet met een gouden medaille van de staat en - hij was pas tweëndertig - een benoeming in de Leopoldsorde (1860).

De progressieve stromingen van zijn tijd gingen aan hem voorbij, maar dit vermindert in niets zijn kwaliteiten van landschapschilder. Felle kritiek uit de hoek der vooruit-

strevenden bleef hem niet gespaard maar dit kon koning Leopold II niet weerhouden 25.000 Fr. neer te tellen voor een doek van hem. In 1875 betekende dit bedrag zowat zesmaal de jaarwedde van de directeur van de Antwerpse academie. In 1873 werd hij, te Wenen, commandeur in de Frans-Jozeforde, in 1889 officier van het Franse Erelegioen, nadien commandeur in de Duitse St-Michaelorde. Hij was bovendien lid van de Koninklijke Academie van België en van de Academieën van Praag en Amsterdam. Toen hij overleed was hij al dertien jaar blind, lijdend aan een oogkwaal die vandaag gemakkelijk kan worden behandeld.

Antwerpen, Schoonselhof.

Op 18 februari

GEORGE baron MINNE

beeldhouwer, tekenaar

° Gent, 30 augustus 1866

† Sint-Martens-Latem, 18 febr. 1941

Na twee jaar architectuurstudie aan de Gentse academie (1882-1884), stapte hij definitief in de beeldhouwkunst. Het taille direct in harde materialen zou hem nooit aange trokken hebben, dit liet hij, zoals meer gebeurt, aan de practiciens over. Hij hield het bij de boetseerkunst, die zich tot zoveel meer gevoeligheid leende. Eenzelfde voorkeur ging naar potlood en houtskool bij het tekenen. Zijn meest bezonken werk, honderden tekeningen en een 30-tal skulpturen, waarin hij al de gevoelens en ideeën die hem bezielde tot uitdrukking bracht, ontstond echter vóór 1900, in zijn Gentse periode en nadien, van 1895 tot 1899, te Brussel. De thema's moeder en kind, de jongeling, badende figuren overheersen in dit oeuvre. In Brussel behoorde Minne tot de groep "Les XX" die in 1883 door de Brusselse jurist Octave Maus werd opgericht. Een tijdlang behoorde Auguste Rodin tot de leden. Het waren Minne en Constantin Meunier die de toenmalige Belgische beeldhouwkunst internationale allures gaven en die twee vindt men bovendien terug in de

gelederen van de vooruitstrevende garde.

In 1899 zocht de teruggetrokken man de rust en de stilte op van het landelijke St.-Martens-Latem, waar hij weldra aansloot bij de "Latemse Groep" in het gezelschap van Karel en Gustaaf van de Woestijne, Valerius de Saedeleer en Albijn van den Abeele. Na de Eerste Wereldoorlog, periode die hij in Wales doorbracht, zette hij zich weer aan het werk, maar dit bezat niet langer de push van zijn vroegere creaties. In 1930 werd hij tot baron geadeld. Bekende werken van hem zijn o.m. "Man met waterzak", "De fontein der geknielden" (bij de Senaat in Brussel), "Gedenkteken voor Georges Rodenbach" (Oud Begijnhof, Gent) en het grafmonument voor Emile Claus, thans in Claus' tuin te Astene.

Sint-Martens-Latem, Kerkhof.

Op 24 maart

PAUL JOOSTENS

schilder, graficus

° Antwerpen, 18 maart 1889

† Antwerpen, 24 maart 1960

Heel zijn kunstenaarsbestaan zou zich in zijn geboortestad voltrekken : hij studeerde er aan de academie en aan het Hoger Instituut, nam er deel aan de moderne stromingen en heel in het bijzonder aan de groep die zich rond de dichter Paul van Ostaïen verzamelde. Zijn opmerkelijk oeuvre ontkiemde uit de vele invloeden die in die bewogen periode met alle kracht en van allerwegen op de jonge generatie toekwamen : divisionisme, futurisme, kubisme, expressionisme ... Tenslotte vond hij rond 1917 een zeker houvast bij het "Dada" dat hij vrij persoonlijk verwerkte in een aantal merkwaardige collages en assemblages.

Nadien, tijdens de jaren '30, ontwikkelde hij uit het expressionisme een eigen stijl met neogotischge inslag waarin tal van symbolische en erotische elementen verwerkt werden. In dit eigen wereldje verschijnen de gestalten van zijn bekende "madonna's" en "poezeloezen", het type van het

kind-vrouwje dat in zijn trivialiteit een beeld geeft van Joostens' instelling tegenover het vrouwelijk ideaal, en de burgermentaliteit in het bijzonder. Joostens' persoonlijkheid hield hem ver van alle praal en uiterlijkheid en dit vindt men o.a. weerspiegeld in het gebruik dat hij maakte van waardeloze wegwerp-materialen in zijn assemblages, een techniek die later als junk art zou bekend worden.

Antwerpen, Schoonselhof, perk R (Ereperk kunstenaars).

Filip Tas

Uitgelezen

STOKROOS Meindert, *'In 't nokkend wee der ziele welt een traan'. Oude graftekens op de nieuwe Oosterbegraafplaats.* Fotografie : Han van Gool. Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg Amsterdam (ISBN 90 800261 3 1), 104 pp., ill.

Onder deze titel publiceert M. Stokroos, bekend om zijn dikwijls originele bijdragen op het vlak van de monumentenzorg aangaande het XIXe-eeuwse patrimonium, een wandelgids over dit uitgestrekte (33 ha) Amsterdamse kerkhof. In zijn voorwoord situeert Stokroos deze bijdrage in de kontekst van het groeiend bewustzijn omtrent dit cultuurhistorisch waardevol patrimonium, hetgeen in 1985 de verantwoordelijke minister motiveerde tot een oproep aan de gemeenten om zich in te zetten voor de bescherming ervan, een intentie waarvan de auteur toegeeft dat deze tot nog toe zelden werd gekoncretiseerd.

In de wandelgids is plaats ingeruimd voor een korte historische inleiding waarin de in de XVIIIe eeuw ingezette politiek tot het verplaatsen van de begraafplaatsen buiten de steden voor Nederland wordt uiteengezet en vervolgens de vrij late midden XIXe-eeuwse realisatie van deze optie in Amsterdam wordt toegelicht (Westerbegraafplaats 1860, Oosterbegraafplaats 1866). Het is jammer dat deze ontwikkeling van begraafplaatsen niet

Bavay (Noord-Frankrijk). Zonder commentaar. Foto Poi De Prins.

gesitueerd wordt op een kaart van Amsterdam. De Nieuwe Oosterbegraafplaats die hier wordt behandeld werd onder druk van plaatsgebrek op de bestaande grafakkers reeds geconcipeerd in 1889 naar een ontwerp van L.A. Springer. De in aanvang 16 ha grote begraafplaats werd aangelegd als parklandschap en het oorspronkelijke programma omvatte tevens een crematorium en een colombarium die echter om financiële reden niet werden gerealiseerd. De door Stokroos geselecteerde bloemlezing van graftekens omvat 65 items die vooral blijk wil geven van de rijke verscheidenheid en minder gestoeld is op het onderkennen van specifieke kunsthistorische tendenzen. Stokroos stoffeert deze

verscheidenheid door korte bijdragen waarbij al naar gelang biografie, ontwerper, typologie, iconografie en materiaalgebruik meer of minder worden benadrukt. Deze benadering lijkt inderdaad meer recht te doen aan het grafmonument in zijn brede cultuurhistorische en bijna etnografische dimensie dan een te stroef stijlkritisch relaas.

De auteur sluit met een gelaten of is het cynische passus af omtrent het ruimen van het grafmonument na het vervallen van de grafrechten.

Lode De Clercq

Dit werkje is te bestellen bij de Bouw- en Woningdienst Amsterdam, Bureau Monumentenzorg en kost 17,50 NLG + 3,50 NLG port.

Agenda

Zaterdag 6 februari 1993, 10.30 uur :

Rondleiding op het kerkhof van LAKEN.

Afspraak aan de ingang, O.-L.-Vrouwvoorplein.

Zaterdag 6 maart 1993, 10.30 uur :

Rondleiding op het kerkhof van LAKEN.

Afspraak aan de ingang, O.-L.-Vrouwvoorplein.

Zaterdag 13 maart 1993, 10.30 uur :

Rondleiding op het Campo Santo te Sint-Amandsberg

waar Sabine De Grootte ons zal rondleiden.

Afspraak aan de ingang van de Sint-Amanduskerk.

Zaterdag 3 april 1993, 10.30 uur :

Rondleiding op het kerkhof van LAKEN.

Afspraak aan de ingang, O.-L.-Vrouwvoorplein.

Wij verzoeken U op voorhand in te schrijven door overschrijving op rekeningnummer 068-2039260-56 van Epitaaf, 1020 Brussel, met vermelding van datum, activiteit en aantal personen.

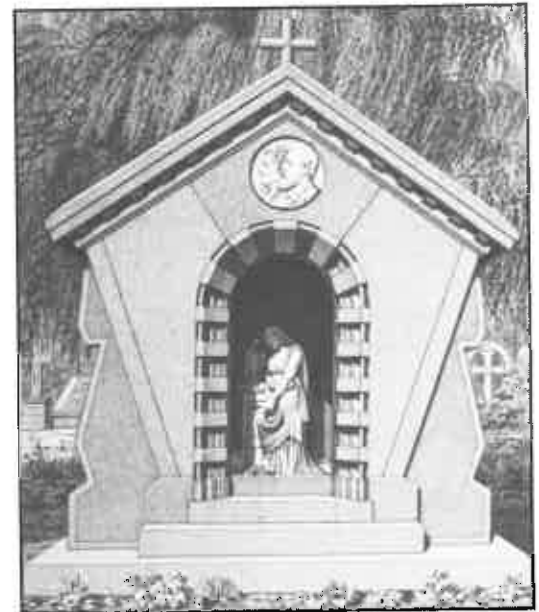
Prijs : Leden 75 BEF / Niet-leden 150 BEF.

Sint-Amandsberg, Campo Santo.

Grafmonument Clump (sectie B82). Clump was een militair. Enkel de opschriftplaat is bewaard gebleven.

Graf architect Minard-Van Hoorebeke (sectie D54). Ontworpen bij leven door L. Minard en opgericht na zijn dood rond 1876-77. Beeldhouwwerk van de hand van Isidoor Dubrucq, die hiermee een eerste hoogtepunt in zijn carrière bereikte.

EPITAAF vzw

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
1020 Brussel

Redactie :

Bert Bracke, Karel Roelants, Filip Tas, Linda Van Santvoort, Martine Wynants.
Met medewerking van Lode De Clercq, Sabine De Grootte, Pol De Prins.
Deze nieuwsbrief werd gezet en gedrukt door Carto, 1210 Brussel.
V.U. Linda Van Santvoort,
O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.

Jaarabonnement en lidmaatschap 1993 :

450 BEF door overschrijving op rekening 068-2039260-56 van Epitaaf met vermelding van naam, adres en jaartal (door middel van het bijgevoegde overschrijvingsformulier).

Giften :

Giften voor het inrichten van een Museum voor Grafkunst en voor het restaureren van grafmonumenten zijn steeds welkom op rekening 000-0000004-04 van de Koning Boudewijnstichting, met vermelding 'Programma Bouwkundig Erfgoed' én specificering 'Restauratie Salu' of 'Restauratie Grafmonumenten'. Indien U zou wensen dat uw gift voor de restauratie van een specifiek monument wordt aangewend, is voorafgaandelijk overleg noodzakelijk. Een attest voor fiscale aftrekbaarheid wordt binnen een termijn van dertig dagen na ontvangst van de gift aan de schenker opgezonden.